

بررسی اهمیت ترجیحات زیبایی‌شناسی در طراحی و احداث فضاهای سبز شهری

پریسا عباسی دشتکی^{۱*}، فاطمه کاظمی^۲، حمید مسعودی^۳

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد مهندسی فضای سبز (گروه علوم باغبانی و فضای سبز، دانشکده کشاورزی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران)

^۲ دانشیار (گروه علوم باغبانی و فضای سبز، دانشکده کشاورزی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران)

^۳ استادیار (گروه جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران)

* fatemeh.kazemi@um.ac.ir نویسنده مسئول:

چکیده

فضاهای سبز شهری، از زیرساخت‌های حائز اهمیت برای بهبود زیست محیط شهرها هستند. از طرفی دیگر، درک و ترجیح کاربرانی که از فضاهای سبز استفاده می‌کنند نیز باید در مدیریت و برنامه‌ریزی این فضاهای شهری مورد توجه قرار گیرد. این پژوهش، به صورت کتابخانه‌ای، به بررسی اهمیت و تأثیرات ترجیحات کاربران از فضاهای سبز شهری می‌پردازد و در نهایت کمبودهای تحقیقی را در این زمینه بیان می‌کند. طبق بررسی‌های انجام‌شده، تلفیق ترجیحات بصری درختان و مفاهیم پایداری مثل صرفه‌جویی در مصرف آب، از جنبه‌های زیبایی‌شناسی و ترجیحات مردمی جزو کمبودهای تحقیقی در این زمینه می‌باشند که بایستی در برنامه‌های تحقیقاتی آینده مورد توجه قرار گیرند.

واژه‌های کلیدی: ترجیحات مردمی، درختان شهری، خشک منظرسازی، زیبایی‌شناسی.

مقدمه

بخشی از سیمای شهری را فضاهای سبز شامل می‌شوند که ابعاد مختلفی از جمله ابعاد اجتماعی، زیست‌محیطی، فرهنگی، اقتصادی و کالبدی را در شهرها در برمی‌گیرند. با توجه به نیازهای روانی مردم و نیز مسائل زیست‌محیطی شهرها، مشکلاتی از قبیل کمبود فضای شهری، کمبود منابع و نهاده‌ها و از همه مهم‌تر کمبود منابع آبی و نیروی انسانی، محدودیت را برای گسترش فضاهای سبز در شهرها ایجاد کرده است. لذا با وجود بحران منابع طبیعی و مالی در کشور، احتمال آسیب و کاهش جدی فضاهای سبز وجود دارد. بنابراین، نیاز به توسعه روش پایداری در جهت افزایش سرانه فضای سبز در کشور داریم. از روش‌های پایدار در منظرسازی دنیا، می‌توان به خشک منظرسازی^۱ اشاره کرد. استفاده از برنامه‌ریزی و مدیریت مناسب و همچنین استفاده از گیاهان بومی منطقه برای کاشت در طرح‌ها، می‌تواند باعث صرفه‌جویی در منابع آبی کشور و صرفه‌جویی در هزینه‌های نگهداری شود. از طرفی دیگر، در منظر شهری درک و ترجیح کاربرانی که از این فضاها استفاده می‌کنند باید در مدیریت و برنامه‌ریزی این فضاها مورد توجه قرار گیرد، زیرا کاربران از مناظری استفاده می‌کنند که بتوانند با آن ارتباط و تعامل برقرار کنند یعنی مناظر پیش رویشان باید ترجیحات آنان را رفع نموده و بتوانند آن را درک کنند. در سراسر جهان، معماران و طراحان منظر برای ارزیابی زیبایی منظره از نظر کاربران، سعی کردند راهی معتبر برای بهبود ارزش زیبایی‌شناسی یک منظره پیدا کنند. گیاهان به‌عنوان عناصر اصلی تشکیل‌دهنده در منظرند و باعث ایجاد زیبایی بصری در طراحی فضاهای سبز می‌شوند، برای رسیدن به یک طراحی مناسب، شناخت قابلیت‌های حسی و ویژگی‌های بصری آن‌ها الزامی خواهد بود. برای ایجاد یک منظر، درختان، درختچه‌ها و پوشش سبز در مجموع، مهم‌ترین نقش‌ها را دارند. پوشش‌های گیاهی، می‌توانند به یک فضا، رنگ‌های چهارفصل، زیبایی، بافت همیشه در حال تغییر، جذابیت بصری و حیات اضافه کنند. مهم‌ترین بخش بصری در کل پوشش‌های گیاهی در فضاهای سبز، درختان می‌باشند زیرا درختان با وجود رنگ‌ها، بافت‌ها، فرم‌ها و تضادهایی که دارند هندسه منظر شهری را نرم می‌کنند. هدف کلی این تحقیق، بررسی اهمیت ترجیحات زیبایی‌شناسی کاربران فضاهای سبز، با توجه ویژه به درختان شهری، در ارتباط با مفاهیم پایداری مثل صرفه‌جویی در مصرف آب است.

¹ xeriscape

مواد و روش‌ها

این مقاله با بررسی منابع پیشین داوری شده، با مطالعه کتابخانه‌ای، به معرفی برخی مفاهیم و اهداف برای تلفیق مباحث زیبایی‌شناسی درختان و مفاهیم پایداری مثل صرفه‌جویی در مصرف آب، از جنبه‌های زیبایی‌شناسی و ترجیحات مردمی می‌پردازد.

نتایج و بحث

خشک منظر

برای اولین بار در دنیا در سال ۱۹۸۱ خانم نانسی لویت مفهوم خشک منظر را ارائه کرد. در روش طراحی خشک منظر هفت اصل اساسی مطرح است که امکان توسعه آن‌ها در فضای سبز کشور وجود دارد که یکی از آن اصل‌ها استفاده از گیاهان بومی است. گیاهان بومی بخشی از تاریخ طبیعی منطقه‌اند، به گونه‌ای که آنان به خاطر رشد هزاران ساله‌شان در آن مناطق با جغرافیا، هیدرولوژی، اقلیم و خاک منطقه سازگار شده‌اند (ابراهیمیان و کاظمی، ۱۳۹۶).

زیبایی‌شناسی

مفاهیمی همچون لذت و ادراک، ارتباط مستقیمی با تفسیر مفهوم زیبایی دارد. فضاهای شهری بستری می‌باشند که توسط طیف وسیعی از مردم تجربه می‌شوند و نمی‌توان نسبت به آن بی‌تفاوت بود. امروزه زیبایی‌شناسی را که به دریافت حسی و ادراک دانش محسوسات تعبیر می‌کنند؛ علم زیبایی‌شناسی را با تعاریفی از جمله: داشتن رابطه با حظ حاصل از برخورد با پدیده‌های زیبا و نیز دربرگیرنده‌ی مطالعه‌ی مجموعه‌ای از انفعالات و احساسات درونی انسان تعریف می‌کنند (پاکزاد و ساکی، ۱۳۹۳).

ترجیحات کاربران

ترجیح، به معنی تمایل مردم به داشتن نوع خاصی از محتوای منظر یا کیفیت فضایی در محیط است. اخیراً به علت مشارکت دادن کاربران در فرایند طراحی، به رویکرد ارزیابی منظر از طریق ترجیحات کاربران، بیشتر توجه شده است. مطالعات پیشین بر روی ترجیحات مردم بر روی رویکردهای مختلف منظر به‌طور مثال خشک منظرسازی (ابراهیمیان و کاظمی، ۱۳۹۶)، کشاورزی شهری، طبیعت‌گرایی، مناظر روستایی، کشاورزی سنتی، ویژگی‌های بصری درختان و غیره انجام گرفته است.

اهمیت درختان

یکی از رموز موفقیت در خلق فضاهای سبز باارزش، بررسی ارتباطات بصری و اصول زیبایی‌شناسی در گیاهان است. در مناظر یا فضاهای سبز، زیبایی‌شناسی از جمله عواملی است که اهمیت زیادی دارد و شکست و یا موفقیت هر منظر، با ویژگی‌های بصری گیاهانش در ارتباط است. درختان، در مقایسه با سایر پوشش‌های گیاهی موجود، مؤلفه غالب یک جامعه گیاهی هستند و کلید مهمی در افزایش ترجیح نسبت به هر مکان‌اند (تودورووا و همکاران، ۲۰۰۴). برای ایجاد روابط، بین سلیقه زیبایی‌شناسی افراد و ویژگی‌های بصری درختان برای راهنمایی انتخاب درخت و مدیریت آن در فضای سبز شهرها، محققان قبلی تلاش و هزینه‌های زیادی را صرف کرده‌اند.

ویژگی‌های بصری درختان

در تمام قسمت‌های مختلف یک درخت می‌توان ارزش‌های زیبایی یافت. بافت، رنگ، فرم از ویژگی‌های بصری مهم درختان هستند. فرم^۱، شامل شاخه‌ها، تنه‌ها و جهت رشد و نیز کلیه بخش‌های گیاه می‌باشد. به حجم کلی یک گیاه "فرم" می‌گویند. بافت^۲ گیاه را می‌توان به‌عنوان سختی و نرمی بستری هر بخش تعریف کرد. یک گیاه عموماً دارای بافت زبر که به آن بافت درشت می‌گویند، نرم که به آن بافت ریز می‌گویند و بافت متوسط است. در خصوص رنگ^۳، با اینکه برخی از جنبه‌های ادراک رنگ هنوز مبهم است، اصول علمی اصلی آن موردپذیرش عموم قرار گرفته است. اختلاف در رنگ، یعنی اختلافات در ویژگی‌های نور که همان طول موج،

¹ Form

² texture

³ color

دامنه و انرژی آن است، می‌باشد که این اختلاف با بازتاب، شکست، جذب نور قبل از رسیدن به چشم بیننده و نیز با طبیعت منبع نور ایجاد می‌شود (رایبسون، ۲۰۱۶).

ترجیحات زیبایی‌شناسی درختان

باینکه در اکثر مطالعات نتیجه می‌گیرند که کاربران، درختان بلند را به درختان کوتاه ترجیح می‌دهند، اما پژوهش‌های سومیت و سومر (۱۹۹۹) نشان داد که ۵۴٪ درصد از پاسخ‌دهندگان درختان کوتاه ترجیح می‌دهند، درحالی‌که ۲۲٫۵٪ کاربران درختان بلند را ترجیح می‌دهند. لین (۲۰۰۰) در پژوهش خود ذکر می‌کند که مهم‌ترین عامل برای زیبایی درخت، شکل آن است به گونه‌ای که مردم درختان گسترش‌یافته و یا مخروطی را بیشتر ترجیح می‌دهند. با این وجود، برخی از محققان شکل درخت را با استفاده از نسبت ارتفاع درخت به عرض درخت کمی‌سازی می‌کنند که نتایج این‌گونه پژوهش‌ها نشان می‌دهد درختانی که عرض بیشتری نسبت به ارتفاع دارند توسط مردم بیشتر ترجیح داده شده‌اند (بالینگ و فالک، ۱۹۸۲). مردم به‌طور کلی طرفدار درختان با برگ‌های سبز هستند (بالینگ و فالک، ۱۹۸۲). اما با وجود تحقیقات نام‌برده، کندال و همکاران (۲۰۰۸) استدلال می‌کنند، گیاهانی که دارای شاخ و برگ سبز مایل به خاکستری هستند را نیز به همان اندازه ترجیح می‌دهند. همچنین گیاهان با گل‌های فراوان همیشه در رتبه‌بندی بالا در ارزیابی منظر قرار می‌گیرند و نوع گیاه در انتخاب تفاوتی ایجاد نمی‌کند (تودورو و همکاران، ۲۰۰۴).

نتیجه‌گیری کلی

در مطالعات قبلی که صرفاً در مورد ویژگی‌های بصری درختان بودند نشان می‌دهد که محققان در برخی از صفات درختان، در مورد کیفیت زیبایی در افراد به توافق نمی‌رسند و همچنین درختانی را نشان می‌دهد که از نظر خصوصیات متفاوت هستند. بنابراین، روش انتخاب درختان زیبا و نگهداری آن‌ها برای رشد زیبا هنوز هم چالشی برای معماران منظر است. همچنین، علی‌رغم اینکه مطالعاتی روی ترجیحات مردم نسبت به خشک منظر، کشاورزی شهری، طبیعت‌گرایی، مناظر روستایی، کشاورزی سنتی، ویژگی‌های بصری درختان و غیره انجام گرفت، مطالعه روی ترجیحات زیبایی‌شناسی درختان و ویژگی‌های بصری آن‌ها و ارتباط آن‌ها با میزان صرفه‌جویی در مصرف آب که با مفهوم خشک منظرسازی در ارتباط است، انجام نگرفته است. به همین دلیل، به نظر انجام چنین تحقیقی ضروری است.

منابع

- ابراهیمیان، م. و کاظمی، ف. ۱۳۹۶. رویکردهای برای گسترش مفهوم خشک منظرسازی در پارک‌های شهری. سومین همایش بین‌المللی معماری عمران و شهرسازی در آغاز هزاره سوم، کرج. ۱-۱۳.
- پاکزاد، ج. و ساکی، الف. ۱۳۹۳. تجربه زیبایی‌شناختی محیط. نشریه هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی. ۳: ۱۴-۵.
- Balling, J.D., Falk, J.H., 1982. Development of visual preference for natural environments. Environ. Behav. 14, 5-28.
- Kendal, D., Williams, K.J.H., Armstrong, L., 2008. Preference for and performance of some Australian native plants grown as hedges. Urban For. Urban Green. 7, 93-106.
- Lin, Y., 2000. A study on the factors influencing on aesthetic quality of trees on traffic circle. China Hortic. 46, 313-330 in Chinese.
- Robinson, n., 2016. The planting design handbook. Routledge. New York.
- Summit, J., Sommer, R., 1999. Further studied of preferred tree shapes. Environ. Behav. 31, 550-576.
- Todorova, A., Asakawa, S., Aikoh, T., 2004. Preferences for and attitudes towards street flowers and trees in Sapporo, Japan. Landscape Urban Plann. 69, 403-416.

Investigating the importance of aesthetic preferences in urban landscape design and construction

Parisa Abbasi Dashtaki^{1*}, Fatemeh Kazemi², Hamid Masoudi³

¹*Master Student of Landscape Engineering (Department of Horticulture and Landscape, Faculty of Agriculture, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran)

²Associate Professor (Department of Horticulture and Landscape, Faculty of Agriculture, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran)

³Assistant Professor (Department of Sociology, Faculty of Literature and Humanities, Birjand University, Birjand, Iran)

*Corresponding Author: fatemeh.kazemi@um.ac.ir

Abstract

Urban landscapes are one of the important green infrastructures for improving urban environments. On the other hand, perception and preferences of landscape users should be considered in the management and planning of these public spaces. This study, as a desktop study, investigates the importance and effects of users' preferences about urban landscapes and finally introduces research gaps in this area. According to the conducted research, combining visual preferences of trees with sustainability concepts such as water conservation, from aesthetic aspects and people's preferences are among the research gaps which should be considered in future research plans.

Keywords: People's preferences, urban trees, xeriscape, aesthetic.